

Recenzija

Hartmut Berghoff,

Englische Unternehmer 1870-1914. Eine Kollektivbiographie führender Wirtschaftsbürger in Birmingham, Bristol und Manchester, (Bürgertum. Beiträge zur europäischen Gesellschaftsgeschichte. Band 2),

Vandenhoeck & Ruprecht, Goettingen, 1991.

Knjiga koju predstavljamo javnosti nastala je u okviru projekta "Sozialgeschichte des Neuzeitliche Bürgertums. Deutschland im internationalen Vergleich" čuvane Bielefeldske škole društvene povijesti. Nastojći rezultate svojih istraživanja učiniti dostupnim javnosti, ova je škola pokrenula 1991. godine novu biblioteku "Bürgertum. Beiträge zur europäischen Gesellschaftsgeschichte".

Djelo Hartmuta Berghoffa drugi je svezak koji je objavljen u ovoj, sudeći prema počecima, vrlo zanimljivoj i vrijednoj biblioteci. Autor propituje do sada zapostavljenu problematiku nastanka, razvoja i odlika poduzetnika. Usporednom studijom poduzetnika Birminghama, Bristola i Manchestera u njihovu društvenom, privrednom i političkom okruženju, uspio je prikazati osnovne smjernice razvoja engleskog poduzetništva od 1870. do 1914. godine.

U najboljoj maniri socijalne historije, Berghoff je na početku, sa stajališta povijesti političkih ideja, prikazao pojam i mjesto poduzetnika u ekonomskoj misli. Autorovoj pozornosti nije promakao ni jedan značajniji ekonomski teoretičar ni škola. On se suvereno kreće područjem povijesti ekonomskih ideja, počevši od "nevidljive ruke" A. Smitha, preko Ricarda,

Marxa, Marschalla, Keynesa, do Schumpetera i Friedmana.

Autor je prihvatio definiciju Fritza Redlicha, koji je pedesetih godina zajedno sa Schumpeterom bio jedan od zapaženijih članova *entrepreneurial history group* na Harvardu. Redlich drži da poduzetnika određuje sposobnost donošenja odlučujućih odluka o tzv. strateškim pitanjima tržišta. Poduzetnik, dakle, odlučuje o investicijama i o kombinaciji faktora proizvodnje. On se razlikuje od menadžera i kapitalista. Prvi donosi isključivo taktičke odluke, a drugi se bavi financijama i snosi rizik. No ni jedan ni drugi nisu kompetentni za strateško odlučivanje.

Berghoff je prikupio obilje podataka o gospodarskoj strukturi istraživanih gradova. Pokazalo se da je privreda sva tri grada u istraživanom razdoblju bilježila stalni napredak. Na uspješan razvoj privrede ovih gradova upućuje podatak da su poduzeća prestajala raditi isključivo onda kada je poduzetnik odlučio živjeti kao rentijer, veleposjednik ili "gentelman", a takvi su slučajevi bili vrlo rijetki. Sinovi poduzetnika također su najčešće i sami postajali poduzetnici, nasljeđujući poduzeća, ali i poduzetnički dar.

Kao jedna od najznačajnijih odlika engleskog poduzetništva, istaknut je njihov veliki angažman u lokalnoj politici i humanitarnim akcijama. Ove su djelatnosti bile nezaobilazni dio identiteta engleskih poduzetnika, bez kojih oni nisu mogli zaslužiti visoki status. Pokazalo se da brojne društvene i karitativne aktivnosti nisu ograničavale rast profita.

Autor je preciznim i brojnim podacima uspio srušiti predrasudu o brzom i lakom usponu engleskih poduzetnika. Ukazao je na posljedice privredne krize 1884/86. i 1894/98. koje su dovele do histerične reakcije protiv strane konkurencije.

Politička djelatnost poduzetnika također je tematizirana. Politički utjecaj poduzetnika dolazio je do izražaja na lokalnoj razini u

mjestima stanovanja i djelovanja, dok su u nacionalnom parlamentu bili slabo zastupljeni. Relativno slab utjecaj poduzetnika na politiku Londona nije bio isključivo posljedica londonske nadmenosti i zatvorenosti, nego prije svega rezultat samorazumijevanja provincijskih poduzetnika kao lokalnih "šefova" i njihova slabog interesa za opća državna pitanja. U zemlji s razvijenom lokalnom autonomijom i samoupravom, prisutnost poduzetnika u lokalnim predstavničkim i upravnim organima svakako je značajna. Nad pitanjima koja su se rješavala na lokalnoj razini (lokalni porezi, infrastruktura, socijalni izdaci itd.), poduzetnici su praktično imali potpunu kontrolu.

Detaljno istraživanje regionalnog i socijalnog porijekla poduzetnika, njihove religijske pripadnosti, obrazovanja i karijere, obiteljskog okruženja i stila života omogućili su autoru da sagleda cjelinu njihova života.

Zapazio je da se kod krupnih industrijalaca i bankara razvila svojevrsna "hibridna međukultura", koja je, iako je bila građanska, sadržavala i aristokratske elemente. Oni su više pozornosti poklanjali ekskluzivnim hobijima, londonskim klubovima i ostalim statusnim simbolima gornjih slojeva, nego lokalnim problemima. Zbog toga su često bili promicani u plemstvo.

Upravo je obrnut slučaj bio s malim industrijalcima i obrtnicima, koji su svoj interes ograničavali na ulogu lokalnog "gazde".

Autor je zaključio da osnovnu liniju razdvajanja engleskih poduzetnika čini velika razlika između londonskih industrijalaca i bankara, na jednoj, i provincijskih poduzetnika, na drugoj strani. Ove suprotnosti autor je uspješno objasnio modelom centar - periferija.

Na kraju valja naglasiti da je knjiga H. Berghoffa nezaobilazno štivo za svakog tko se želi upoznati s društvenom poviješću Engleske. Metodički postupak korišten pri obradi životopisnih podataka poduzetnika

Birminghama, Bristola i Manchestera držim uzorom koji će, nadam se, slijediti i hrvatska povijesna znanost.

Tihomir Cipek

Recenzija

Charles Jelavich

Južnoslavenski nacionalizmi: južnoslavensko ujedinjenje i udžbenici prije 1914. godine,

Zagreb, Globus, 1992.

Nakladni zavod "Globus" i "Školska knjiga" učinili su, objavljujući djelo ovog američkog znanstvenika hrvatskog porijekla, veliki korak ka što objektivnijem, utemeljenijem i interdisciplinarnim razmatranju vruće tematike južnoslavenskih nacionalizama. Charles Jelavich želio je utvrditi do koje su mjere učenici školovani u južnoslavenskim zemljama 1918. godine bili spremni prihvatiti Kraljevinu SHS tj. užu južnoslavensku zajednicu. On analizira odgojne sustave te oko 350 čitanki i udžbenika na materinjem jeziku iz povijesti i zemljopisa koji su se do 1914. koristili u Kraljevini Srbiji, hrvatskom te austrijskom dijelu Austro-Ugarske. Osnovno je autorovo stajalište da su se odgojni sustavi pojedinog naroda potpuno priključili recentnim nacionalnim ideologijama, ma kako neobjektivne one bile. Takav pristup obrazovnoj politici stvarao je pomanjkanje razumijevanja među južnoslavenskim narodima, a permanentni sukob velikonacionalnih i jugoslavenskih nacionalnih ideologija nije mogao stvoriti čvrstu osnovu novoj državi.

Knjiga je koncipirana u šest tematskih cjelina: "Povijesna pozadina", "Srpski, hrvatski